

ОБРАЗ ПРЕДКА У ПРОЗІ ТОНІ MORRISON

У статті зроблено спробу охарактеризувати образ предка та його основні художньо-естетичні функції у таких романах Тоні Моррісон, як «Пісня Соломона», «Улюблена» та «Рай». Виявлено, що даний образ слугує для передачі культурної спадщини наступним поколінням, тому має історичну цінність.

Ключові слова: афро-американський фольклор, міфологія, образ предка, символ, історична цінність.

Uhlyay L. The Image of an Ancestor in the Tonia Morrison's Prose. In the paper an attempt to characterize the image of an ancestor and its main artistic and aesthetic functions in such novels by Toni Morrison as "Song of Solomon", "Beloved" and "Paradise" was made. It's determined that the given image serves to transmit the cultural heritage for future generations, therefore it has its historical value.

Key words: African-American folklore, mythology, image of an ancestor, symbol, historical value.

Углей Л. Образ предка в прозе Тони Моррисон. В статье сделано попытку охарактеризовать образ предка и его основные художественно-эстетические функции в таких романах Тони Моррисон, как «Песнь Соломона», «Любимца» и «Рай». Определено, что данный образ служит для передачи культурного наследия следующим поколениям, поэтому имеет историческую ценность.

Ключевые слова: афроамериканский фольклор, мифология, образ предка, символ, историческая ценность.

Постановка проблеми. Творчість сучасної афро-американської письменниці Тоні Моррісон (1931) характеризується глибоким філософським змістом та емоційно-психологічною наповненістю. Її романи постають відображенням реальних історичних подій у США, де на перший план виходить особистісна проблематика. Крім того, її твори наповнені легендами, міфами, переказами, піснями. Відтак художні образи, створені уявою авторки, постають засобами суб'єктивного відображення реальності. У свою чергу, поєднання таких складових, як багатозначність, гра слів, фрагментація, іронія, вигадка, надає її романам ознак постмодернізму [5, 1].

Примітним у творчості Т. Моррісон є образ предка. Мисткиня представляє цей образ як такий, що властивий афро-американській літературі загалом. Адже більшість рабів берегла в пам'яті трагічні історії своїх сімей. Вони постійно зазнавали розлуки з рідними, а тому дорожили цією пам'яттю [2, 125]. Образ предка, запозичений письменницею з афро-американської міфології, охоплює міфологічні уявлення, фольклорну обробку та авторську інтерпретацію. Завдяки такій багатосторонності образ предка на сторінках творів Т. Моррісон стає універсальним засобом вираження світогляду афро-американців [1, 77].

Аналіз досліджень. Образ предка в інтерпретації Тоні Моррісон є малодосліджений у вітчизняному науковому колі. Дотично ця проблематика проступає в роботах Ю. Костюка, Л. Єрмак, Г. Улюри, Т. Денисової. Вивченню даного образу надавали значення переважно зарубіжні літературознавці. Серед наукових досліджень російських науковців примітними є праці С. Чугунової та М. Юлікової. З-поміж закордонних фахівців образ предка висвітлювали Е. Больє, Т. Гарріс, В. Дженнінгс, С. Пакет, К. Заудіту-Селассі, Д. Л. Мідлтон та ін.

© Углей Л. Образ предка у прозі Тоні Моррісон

Метою статті є визначення функціональних особливостей предка як єдиної ланки між минулим і теперішнім. Для реалізації цієї мети ставляться такі завдання: віднайти витоки образу предка в афро-американській прозі; встановити особливості цього образу в романах Тоні Моррісон; дослідити його призначення та ідейно-символічну наповненість.

Виклад основного матеріалу. Предок постає ланкою між теперішнім і минулим, для нього не існує ні просторових, і часових обмежень. Ментальний час не може виокремлюватися від певного простору і потребує чуттєвого образу для трансформації пам'яті або передбачення [4, 269]. Таким є образ предка у афро-американській прозі Т. Моррісон. Зазвичай предок у романах Т. Моррісон є членом негритянської спільноти, який містить всю світову мудрість та існує в двох світах – реальному та ірреальному [3, 4]. Він є уособленням колективної історії та фольклорних надбань і має вплив на окремих героїв та на общину загалом. Для протагоністів він є джерелом сили та натхнення [3, 5]. Образ предка яскраво проступає в таких романах авторки, як «Пісня Соломона» («Song of Solomon», 1977), «Улюблена» («Beloved», 1987), «Рай» («Paradise», 1997). Роль предка мисткиня відводить літній чорношкірій жінці, підкреслюючи матриархальний лад афро-американської спільноти. Це, у свою чергу, вводить її прозу у фемінний дискурс.

Пригодницький роман «Пісня Соломона» містить елементи міфічного та фантастичного. Основна його тема – пошук національного коріння як істотної складової становлення власної ідентичності. Події розгортаються в 60-х роках ХХ ст. на території штату Мічиган. Головний герой Мейкон Дед на прізвисько «Мілкмен», виходець із замкнутої афро-американської сім'ї, вирушає на пошуки золота. Натомість він пізнає химерну історію свого роду. Його прізвище Дед (Dead) означає «мертвий», що символізує втрачений зв'язок з предками та общиною, більшість яких були бідні чорношкірі. Прізвисько «Молочник» він отримав тому, що мати годувала його грудним молоком на протязі всього дитинства, в результаті чого виріс інфантильним матусиним синком. Крім того, прізвисько містить в собі натяк на набуту приналежність до світу білих та відірваність від коренів, оскільки чорношкірі жителі Америки не мали можливості окутувати любов'ю своїх дітей в повній мірі. Він був першою чорношкірою дитиною, народженою в Лікарні Милосердя. Це сталося завдяки тому, що його дідусь був першим чорношкірим лікарем у містечку. Так, примітним є виокремлення родини Дед з-поміж афро-американської спільноти та інтеграція з «вищими» соціальними прошарками білих.

Мейкону Деду протиставлений образ його друга Бейнз. Він не мав ні батька, ні матері. Його ім'я – Гітара (Guitar). Обравши назву цього музичного інструмента йому за ім'я, авторка вказує на його приналежність до афро-американської общини. Відомо, що гітара є основним інструментом у таких музичних напрямках, заснованих чорношкірими американцями, як блюз і джаз. Гітара був сиротою, як і більшість його предків, які не мали права створювати родину за умов рабства. В результаті, не маючи змоги висловлювати свої почуття, вони виливали їх у музику. Таким чином, герой належить до негритянської спільноти не тільки завдяки кольору своєї шкіри (як Мілкмен), а й духовно, поділяючи їхній психологічний стан колишніх рабів. Живучи з боєм за свій народ, він вирішує мстити білим за їхні діяння в минулому і вступає до спілки однодумців під назвою «Севен Дейз». Це – об'єднання радикалів, які вбивають невинних білих американців, щоб помститися за свавілля їхніх предків за часів рабства. Гітара погоджується допомагати своєму другові Мілкмену шукати скарби, оскільки отримає їх частину, яку

планує віддати на потреби організації. Коли герой розуміє, що не отримає обіцяну винагороду, то вбиває тітку Мілкмена Пайлет. Авторка засуджує його через убивство невинних. Ставши на шлях вбивці, він уподобився тим, кого ненавидить.

Зберегти зв'язок з предками письменниця доручає найстаршій героїні роману – Пайлет. Вона народилася без пупка і ця фізична вада, за віруваннями африканців, надавала їй надзвичайних можливостей. «Інакші» в очах її спільноти вважалися такими, які мають божественне начало. Ось – ілюстрація: «<...>he would have known not to fool with anything that belonged to Pilate, who never bothered anybody, was helpful to everybody, but who also was believed to have the power to step out of her skin, set a bush a fire from fifty yards, and turn a man into a ripe rutabaga – all on account of the fact that she had no navel» [8, 163] / «<...> він міг би знати, що не потрібно балуватися з будь-чим, що належало Пайлет, яка ніколи нікого не турбувала, завжди всім допомагала, але яка також вселяла віру про те, що вона мала таку силу, що могла виходити зі своєї шкіри, підпалити кущі з відстані п'ятдесят ярдів та перетворити людину в стиглу брукву – все з урахуванням того факту, що в неї не було пупка» (переклад – Л. У.).

Мейкон Дед II, старший брат Пайлет, зазначив, що вона має типову африканську зовнішність. Вона була схожа на свого батька, який був родом з Африки. А, отже, вона є прямим спадкоємцем культурних надбань свого народу: «If you ever have a doubt we from Africa, look at Pilate. She look just like Papa and he looked like all them pictures you ever see of Africans. A Pennsylvania African. Acted like one too» [8, 100] / «Якщо ти коли-небудь матимеш сумніви, що ми родом із Африки, поглянь на Пайлет. Вона є точною копією батька, а він схожий з фотографіями, які ти коли-небудь бачив з африканцями. Пенсильванський африканець. І поводив себе, як такий» (переклад – Л. У.).

Крім того, письменниця порівнює Пайлет з африканським казковими персонажами – антилопою та слониною. Це підкреслює її приналежність до древніх африканців, їхнього фольклору, а також вказує на її вільну вдачу. Вона є сильною самодостатньою жінкою, хоча і бідною, на відміну від свого меркантильного і черствого брата. Вона по-материнськи піклується не тільки своєю донькою Ребою та онучкою Гегар, а й усією родиною. Мілкмен дізнається від свого батька, що Пайлет зберігає скарб, і разом з Гітарою вирішує пограбувати її. Натомість вони знаходять скелет. Мілкмен дізнається, що скелет належить його покійному дідусеві, Мейкону Деду I. Мілкмен прямує у пошуках скарбу на Південь до будинку, де той проживав. У цьому йому допомагають пісні тітки, в яких міститься інформація не тільки про історичне минуле його спільноти та родини, а й підказки щодо географічного розташування місця, яке він шукав. Його пошук зводиться до забутої історії своєї сім'ї. Потрапивши в маленьке містечко Шалімар у Вірджинії, герой відчуває себе некомфортно. Проте, відкриваючи для себе нові відомості, він починає його любити. Він дізнається, що його прадідом був африканець на ім'я Соломон, який вмів літати. Так він зумів врятуватися від рабства, відлетівши до Африки. Однак, його втеча не зробила його героєм в очах рідних, оскільки він залишив дружину і двадцять одну дитину. Примітним є феміністичний підтекст цього епізоду, оскільки є вказівка на чоловічий егоїзм та жіночу жертвовність.

Мілкмен повертається додому з бажанням розповісти батькові та тітці про свої відкриття. Проте він стикається з нерозумінням. Тож він разом з Пайлет знову їде в Шалімар, щоб захоронити дідусеві кістки на горі, з якої полетів на батьківщину Соломон. Тим самим Мілкмен повернув свою свідомість до витоків своєї родинної історії, що надає зміст його життю. Після цього одразу помирає Пайлетвід кулі Гітари, призначеної для Мілкмена. Її смерть після віднайденної ним родинної історії символізує завершення

її основної місії в романі – повернення до африканських коренів та відновлення ідентичності героя. Мілкмен розуміє, що для того, щоб полетіти, потрібно просто віддатись повітрю, і стрибає з урвища. Авторка навмисне не вказує, чи полетів він, чи розбився. Відкрита кінцівка дозволяє реципієнтові додумати це самостійно. Таким чином, Т. Моррісон створює діалог оповідача з читачем, створюючи ефект усного переказу [2, 27].

Втіленням моралі у романі є Пайлет Дед. Її присутність відчувається впродовж розвитку сюжету, хоча оповідач не акцентує увагу на емоційному стані героїні. Проте її образ є не менш вагомим, ніж образ головного героя Мілкмена. Вона є наставницею для усієї сім'ї. Жертовність та любов, властиві їй як афро-американці, роблять її сильною. Приміром, коли чоловік б'є її доньку Ребу, вона змушує його відступити, приклавши ніж до його серця. Попри те, що кривдник і мав явну перевагу у віці і силі, він не посмів їй перечити. Ще один епізод підкреслює силу Пайлет. Коли Рут, дружина її брата, завагітніла Мілкменом, він намагався змусити її позбутися плода. Проте Пайлет змусила його прийняти дитину. Вона увірвалася до його офісу і поклала ляльку вуду в його крісло, що сильно налякало чоловіка і змусило поступитися. Найбільшим її досягненням був вплив на протагоніста Мілкмена в такій мірі, що він змінився з інфантильного молодика на чуйного чоловіка. Адже основне її завдання як предка – захищати свій рід та дбати про його продовження [1, 63]. Отже, Пайлет уособлює хранителя не тільки моральних якостей, а й фольклорних традицій чорношкірих.

У романі «Улюблена» образ предка представлений в особі Бебі Сагз – найстарішої жінки містечка Цинциннаті. Вона є духовним центром роману [3, 332]. Її ще називали Бабуся Бейбі. Її ім'я Бейбі (Baby) означає «дитина» і символізує нове життя героїні після рабства. Воно вказує і на її дитячу щирість та безкорисливість. Протягом життя у рабстві жінка народила дев'ятеро дітей, проте вона не мала ніяких відомостей про них, за винятком Галле. Він був єдиним, кого їй вдалося втримати біля себе. Коли він викупив матір з рабства, вона оселилася у будинку № 124 на околиці містечка Цинциннаті. Її невістка Сета з чотирма дітьми після організованої ним втечі оселилися з нею, проте Галле так і не зміг втекти. Його доля залишається невідомою. До того часу Бебі Сагз набуває ваги серед односельців: «...Baby Suggs, holy, followed by every blackman, woman and child who could make it through, took her great heart to the clearing» [6, 87] / «... Бебі Сагз, свята, за якою слідували кожний чорношкірий чоловік, жінка і дитина, які могли іти, несла своє велике серце до Очищення» (переклад – Л. У.). Будучи найстарішою жінкою містечка, вона є матір'ю усій спільноті. Вона допомагає всім, чим може: продуктами, безкорисними порадами та проповідями. Завдяки цьому її називають святою, тим самим наділяючи її божественними якостями: «Baby Suggs, holy, loved, cautioned, fed, chastised and soothed» [6, 87] / «Бебі Сагз, свята, любила, застерігала, годувала, карала та заспокоювала» (переклад – Л. У.). Навіть після смерті вона являється своїй онучці Денвер для того, щоб дати їй настанови.

Той факт, що Бебі Сагз побувала у рабстві, зуміла вижити і гідно існувати після цього, робить її хранителем колективної пам'яті. Більше того, своїми проповідями вона зцілює душевні рани колишніх рабів. Вона надихає їх протистояти тривожному минулому та надає психологічні обґрунтування для цього [3, 6]. Вона закликає любити себе та оточуючих, бо лише любов зможе загасити руйнівне полум'я ненависті в їхніх душах. Так вона хотіла перемогти страхи та біль минулого. Проте минуле завжди повертається. До неї воно прийшло з Сетою, яка вбила свою дочку. Привид дівчинки поселяється з ними у будинку. Він змушує синів Сети, Говарда і Баглара, тікати з дому, а наймолодшу її доньку Денвер стати відлюдкуватою. Бебі Сагз, не в змозі витримати поразку, злягає

в очікуванні смерті. Такими чином, образ предка у романі «Улюблена» набуває історичної цінності [1, 77]; він зберігає пам'ять про минуле та передає її наступним поколінням у якості застереження.

Роман «Рай» – складне багатопланове прозове полотно Т. Моррісон, в якому рух у часі та просторі не відбувається в хронологічному порядку. Події у творі розгортаються у 60-х рр. ХХ ст., на які припали боротьби чорношкірих за свої права. Увага концентрується на двох полюсах афро-американської спільноти. Йдеться про патріархальне містечко Рубі, з одного боку, та колишній Монастир – з іншого. Тут проживають Консола та Соуза (Конні), яку Мати Мері Агнес ще дев'ятирічною дівчинкою забрала з міських вулиць, та жінки, які переховувалися від утисків чоловіків, переслідування, самотності.

Конні – тридцятидев'ятирічна афро-американка, яка володіє даром цілительства. Вона виловлює Скаута, який засинав за кермом вантажівки, доглядає за Мейвіс, яка втратила глузд через убивство своїх двох дітей: «She can't cry yet, thought Seneca. The pain was down too far. When it came up, tears would follow, and Seneca wanted Connie to be there when it happened. So she warmed the girl up as best she could, tried to smooth the heavy hair<...>» [7, 42] / «Вона ще не може плакати, подумала Сенека. Біль був занадто глибоко. Коли він піднявся, слідом пішли сльози, і Сенека хотіла, щоб Конні була поряд, коли це сталося. Тож вона зігріла дівчину так добре, як тільки могла, намагалася згладити важке волосся<...>» (переклад – Л. У.). Крім того, Конні пропонувала жінкам малювати свої страхи минулого на підлозі і стінах та мріяти вголос. Проте чоловіки міста Рубі сприймають усе це за демонічні обряди і вбивають їх. Вони знищують Монастир, бо вбачають у ньому загрозу для свого існування. Чоловіки стають такими, яких ненавиділи їхні батьки; такими, які вбивають «інакших» [3, 267]. Таким чином, образ предка у романі уособлює Конні. Їй притаманні риси типової афро-американки: жертвність, співчуття та безкорисна допомога, попри злиденність існування.

Висновки. Образ предка у романах Т. Моррісон постає уособленням колективної пам'яті та фольклорних надбань [3, 77], а відтак набуває особливої естетичної цінності у художніх моделях зображення дійсності з-під пера американської авторки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чугунова С. И. Фольклорные мотивы в художественной прозе Тони Моррисон : дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.01.03 «Литература народов стран и зарубежья» / Светлана Ивановна Чугунова; ГОУ ВПО «Забайкальский государственный гуманитарно-педагогический университет им. Н. Г. Чернышевского». – Чита, 2008. – 152 с.
2. Юликова М. А. Рецепция творчества Тони Моррисон в периодической печати США и России : дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.01.10 «Журналистика» / Мария Александровна Юликова; Российский гос. гуманитарный ун-т. – Москва, 2006. – 197 с.
3. Beaulieu E. A. The Toni Morrison Encyclopedia / Elizabeth Ann Beaulieu. – London : Greenwood Press, 2003. – 428 p.
4. Hoffmann G. From Modernism to Postmodernism: Concepts and Strategies of Postmodern American Fiction / Gerhard Hoffmann. – Amsterdam – New York : Rodopi, 2005. – 750 p.
5. Laurie H. De G. Transreferentiality: Mapping the Margins of Postmodern Fiction: Thesis submitted for the degree Doctor Philosophiae in English Literature / Henri de Guise Laurie; the Potchefstroom Campus of the North-West University. – Potchefstroom, 2013. – 290 p.
6. Morrison T. Beloved / Toni Morrison. – New York : Penguin, 1987. – 324 p.
7. Morrison T. Paradise / Toni Morrison. – New York – Toronto : Alfred A. Knopf, Inc., 1998. – 318 p.
8. Morrison T. Song of a Solomon / Toni Morrison. – New York : Vintage Books, 2004. – 555 p.

Статтю подано до редакції 12.03.2014 р.